

การศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอชาตศัตรู

A STUDY OF KING AJATASATTU'S ROLE IN SUPPORTING BUDDHISM

ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระครุวิศัลยธรรม

พระมหาสมปอง ฐานิสฺโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอชาตศัตรู” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาบริบททางสังคมในรัชสมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู 2. เพื่อศึกษาพระราชประวัติของพระเจ้าอชาตศัตรู และ 3. เพื่อศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอชาตศัตรูด้วยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

ผลการวิจัยพบว่า

1. บริบททางสังคมในรัชสมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นสังคมที่มีความหลากหลาย มีความเจริญรุ่งเรือง มีระบบการเมืองการปกครองหลายรูปแบบโดยแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 16 แคว้นใหญ่ 5 แคว้นเล็ก

2. พระราชประวัติของพระเจ้าอชาตศัตรู พระองค์ทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าพิมพิสารกับพระนางเวเทหิราชเทวี ทรงปกครองแคว้นมคธสืบต่อจากพระเจ้าพิมพิสารพระราชบิดา ผลจากการปลงพระชนม์พระราชบิดาจึงต้องชดใช้กรรมในโลหกุมภีนรก เมื่อพ้นจากการชดใช้กรรมแล้ว ก็จะได้เป็นพระเจ้าอชาตศัตรู พระนามว่าชีวิตวิเสส

3. บทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นพุทธมามกะ ยึดมั่นในพระรัตนตรัยตลอดพระชนม์ชีพ ทรงปฏิสังขรณ์วิหาร 18 พระอาราม และทรงอุปถัมภ์ การทำสังคายนาครั้งที่ 1 จนประสบความสำเร็จ ทรงสร้างสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และจัดฉลองอย่างยิ่งใหญ่

คำสำคัญ: พระเจ้าอชาตศัตรู, บทบาท, การทำนุบำรุง, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This research “A study of king Ajatasattu’s role in supporting Buddhism”, focused on three main issues: 1. to study a social context in the reign of king Ajatasattu, 2. to study the history of king Ajatasattu and 3. to study king Ajatasattu’s role in supporting Buddhism. These are by method of documentary researches.

The research results found that:

1. A social context in the reign of king Ajatasattu had variety, development and prosperity, including political systems and government in various models by dividing governmental areas in to sixteen big territories and five small ones; and they had the kings who ruled over them supremely.

2. His history was that king Ajatasattu was the son of king Pimpisala and queen Vedehirajadevi. He ruled over the territory of Magada, succeeding from his father. Due to killing his father, king Ajatasattu repaid his previous action in the hell of Lohagumpi. When he was released from such action, he would become a private Buddha named Jivitavisesa.

3. For his role in supporting Buddhism, after king Ajatasattu has visited the Buddha and proclaimed himself as one devoted to the Buddha, he firmly established in the Triple Gem throughout his life. He restored the dwelling places of eighteen monasteries and supported the first council convocation successfully; and also he constructed the stupa for containing the Buddha’s relics and its celebration was greatly held. From his role in supporting Buddhism Teaching temporalities, personal temporalities, material temporalities and ritual temporalities with his utmost effort in order to get his people to reach their lives according to the Buddhadhamma – the Buddha’s teachings. These could be said

that it was the stable foundation and helped support Buddhism flourish afterwards.

Keyword: Harmony, Buddhist texts.

บทนำ

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นพระราชอาชญาองค์หนึ่งที่มีพระราชประวัติศึกษาเป็นอย่างดี พระนามของพระองค์เป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีในหมู่พุทธศาสนิกชน พระองค์เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งแคว้นมคธ ผู้เคยเชื่อเชิญให้เจ้าชายสิทธัตถะอยู่ร่วมปกครองแคว้นมคธด้วยกันเมื่อครั้งที่ทรงออกผนวช แต่เจ้าชายสิทธัตถะไม่ทรงรับและยืนยันถึงพระทัยที่มั่นคงในความปรารถนาแต่เพียงพระอภิสมโพธิญาณ

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้พระอภิสมโพธิญาณแล้ว ได้ทรงประกาศพระสัทธรรมที่ทรงค้นพบแก่บุคคลต่าง ๆ มากมาย จนมีผู้รู้แจ้งเห็นจริงตามพระองค์พร้อมทั้งอุทิศตนเป็นสาวก และได้ร่วมกันออกเผยแผ่พระธรรมคำสอนจนในที่สุดเกิดเป็นพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และในคราวที่พระพุทธองค์เสด็จนิวัตกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ได้มีเจ้าชายแห่งศายกะ 6 พระองค์ คือ พระภัททियราช เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายอานนท เจ้าชายภคุ เจ้ากิมพิละ และเจ้าชายเทวทัต กับทั้งนายภูษามาลาชื่ออุบลี รวมเป็น 7 ได้ออกบวชตามหลังจากที่ทั้งหมดได้บรรพชาอุปสมบทแล้วในพรรษานั้นเอง พระภัททियะได้เป็นพระอรหันต์เตวิชโช (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540) พระอนุรุทธะได้ทิพยจักขุ หลังจากได้ฟังมหาปฐิสวิตักกสูตรจึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระอานนทได้เป็นพระโสดาบัน พระภคุและพระกิมพิละได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานแล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนพระเทวทัตได้บรรลุมาน 4 และมีฤทธิ์ชั้นปุถุชนอันเป็นโลกิยะ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และในช่วงแรกของการเข้ามาบวชนั้น พระเทวทัตได้มีความประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างตั้งใจ ทำให้ได้บรรลุมาน และมีฤทธิ์มาก แต่จัดอยู่ในฤทธิ์จำพวกวิกุพพนาฤทธิ์ คือ ฤทธิ์บิดเบือน สามารถที่จะเปลี่ยนตนให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้ แต่ก็เป็นคุณที่เสื่อมได้ เพราะเป็นของปุถุชน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และด้วยความมกใหญ่ใฝ่สูงต้องการเป็นใหญ่ ต้องการปกครองคณะสงฆ์จึงหาวิธีการสร้างความยิ่งใหญ่โดยใช้ฤทธิ์ที่มีอยู่ชักจูงเจ้าชายอชาตศัตรูให้เกิดความเลื่อมใส (พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร,ป.ธ.9), 2545) ด้วยพระราชประวัติและบทบาท

ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่าง ๆ ของพระเจ้าอชาตศัตรูนั้นได้มีอยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วไปทั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงเป็นการยากที่ผู้สนใจศึกษาเรื่องราวของพระเจ้าอชาตศัตรูจะสืบค้นได้จากตำราที่มีความสมบูรณ์หรือมีเนื้อหาครบถ้วนในทุกประเด็น เหตุนี้เอง ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจและมีความประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องราวของพระเจ้าอชาตศัตรูโดยละเอียด ทั้งในส่วนของพระราชประวัติ ความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ และบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระองค์ ทั้งเพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลที่กระจัดกระจายอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อนำแนวปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระองค์ในด้านต่าง ๆ

มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต รวมทั้งการประยุกต์ใช้ในการทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางสังคมในรัชสมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู
2. เพื่อศึกษาพระราชประวัติของพระเจ้าอชาตศัตรู
3. เพื่อศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอชาตศัตรู

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จะศึกษาเชิงเอกสาร โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ด้านแหล่งข้อมูล

1. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ บริบททางสังคมในรัชสมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู พระราชประวัติ และบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอชาตศัตรู จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539
2. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางสังคมในรัชสมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู พระราชประวัติ และบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอชาตศัตรูจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ คือ อรรถกถา และคัมภีร์อื่น ๆ

ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. เนื้อหาเกี่ยวกับบริบททางสังคมในรัชสมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู
2. เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระเจ้าอชาตศัตรู
3. เนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอชาตศัตรู

ผลการศึกษา

1. บริบททางสังคมในรัชสมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู พบว่าบริบททางสังคมของแคว้นมคธ ซึ่งมีกรุงราชคฤห์เป็นเมืองหลวง เป็น 1 ใน 6 เมืองใหญ่ อันประกอบด้วย นครจำปา ราชคฤห์ สาวัตถิ สาเกต โกสัมพี และพาราณสี เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง แคว้นมคธในเวลานั้นมีพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งต่อมาราชสมบัติตกเป็นของพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นเมืองที่มีบริบททางสังคมที่หลากหลายเพราะมีความเจริญในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การค้า และการศาสนา ทั้งนี้ก็ด้วยความมีวิสัยทัศน์ และเปิดใจกว้างให้กับทุกคนได้เดินทางเข้ามาทำนุบำรุงเพื่อทำการค้าหรือเพื่อการศึกษาในสำนักลัทธิต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในแคว้นมคธ

2. พระราชประวัติของพระเจ้าอชาตศัตรู พบว่าพระเจ้าอชาตศัตรูเวเทหิบุตร ทรงเป็นโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร และพระนางเวเทหิราชเทวี ได้ชื่อว่า “อชาตศัตรู” เพราะพระราชานี้ได้เป็นศัตรูกับพระราชบิดาตั้งแต่วัยเยาว์ไม่ประสูติ ต่อมาเกิดความเลื่อมใสในพระเวททัต ที่ใช้ความพยายามทุกอย่างเพื่อให้ได้ลาภสักการะ และความเป็นใหญ่ทางคณะสงฆ์ คือ ต้องการปกครองคณะสงฆ์แทนพระพุทธองค์ และเป็นสาเหตุที่ทำให้เจ้าชายอชาตศัตรูต้องทำปิตุฆาตตามคำยุยงของพระเวททัต แล้วขึ้นครองราชสมบัติแทนพระราชบิดา ต่อมาในภายหลังทรงกลับพระทัยเลิกบำรุงพระเวททัต และได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ และทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะ ทรงยึดมั่นในพระรัตนตรัยตลอดพระชนม์ชีพ พระองค์ทรงมีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาอย่างหาที่สุดมิได้ ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ 1 จนเกิดเป็นพระไตรปิฎกสืบต่อมา

3. บทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอชาตศัตรู ได้แก่ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็น

ลำดับแรกของพุทธบริษัท 4 เป็นผู้สั่งสอน และเผยแผ่พระธรรมคำสอนแก่พุทธศาสนิกชน ด้านศาสนวัตถุ ทรงสร้างมณฑปที่หน้าถ้ำสัตตบรรณคูหา เพื่อใช้เป็นสถานที่ทำสังคายนา การปฏิสังขรณ์วิหาร 18 พระอาราม และด้านการจัดศาสนพิธีให้ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติอย่างกรณีนำพระบรมสารีริกธาตุจากเมืองกุสินาราสู่กรุงราชคฤห์นั้น พระองค์ก็รับสั่งให้จัดอย่างยิ่งใหญ่ และเมื่อถึงคราวเฉลิมฉลองพระสถูปเจดีย์บรรจุมณีพระพุทธรูปองค์ ก็ทรงให้จัดพิธีกรรมอย่างยิ่งใหญ่ เช่นเดียวกัน

ข้อสรุปจากการวิจัย

1. ได้แสดงให้เห็นบุคคลโดยทั่วไปเห็นว่า บริบททางสังคมในรัชสมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู โดยเฉพาะสังคมแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นสังคมที่มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการศึกษา ศาสนา ปรัชญา การทหาร ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นสังคมที่ผู้คนต่างเดินทางเข้ามาอาศัย ถึงกับอาจกล่าวได้ว่า ถนนทุกสายมุ่งตรงสู่กรุงราชคฤห์
2. เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระราชาประวัติ ของพระเจ้าอชาตศัตรูในอีกแง่มุมหนึ่งที่พระองค์ที่ทรงมีคุณงามความดี และทรงมีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนา
3. เป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ของพระเจ้าอชาตศัตรู ที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงห่มเทพระวรกาย และทรัพย์สินเงินทอง เพื่อพระพุทธศาสนา และทรงมีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธเจ้า
4. เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ที่มีทั้งส่วนที่ดี และไม่ดี อันเกิดจากการคบหาสมาคมกับมิตรอย่างพระเทวทัตจนทำให้ต้องปลงพระชนม์พระราชบิดา และต้องชดใช้กรรมในโลหกุมภินรก แต่ก็มีโชคดีในภายหลังที่ได้ทรงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ได้ทรงกลับพระทัยมาสู่เส้นทางที่ถูกต้องกลายเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา และในอนาคตหลังผ่านพ้นการชดใช้กรรมแล้ว พระองค์ก็จะทรงได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาเพื่อทำวิจัยต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และมีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทั้งในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติและสรรเสริญคุณงามความดีของท่านเหล่านั้น
2. ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยเกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ไทยในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ทุกคนทราบว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงมีคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อพระพุทธศาสนา ผู้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์กอันหาที่สุดมิได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยบทบาทของบุคคลสำคัญต่าง ๆ ที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
2. ควรศึกษาวิจัยบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร,ป.ธ.9). (2545). *โลกที่ปณี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า .
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.